

September 2019

Lesbrief lager onderwijs

een leefbaar inkomen
voor de cacaoberoer

België
partner in ontwikkeling

OXFAM
Wereldwinkels

oxfamwereldwinkels.be

Beste leerkracht,

Hartelijk dank om met jouw leerlingen aan de slag te gaan rond eerlijke handel. Deze lesbrief stelt je in staat om gedurende 1 lesuur te werken rond het thema van een leefbaar inkomen. Je vindt hierna eerst inhoudelijke achtergrondinformatie voor jezelf, en daarna een werkvorm om te gebruiken in de klas. Bijkomende info over cacao en de chocoladesector vind je in onze [brochure](#).

Waarom een leefbaar inkomen?

Iedereen heeft recht op een waardig leven. Hoewel landbouwers in het Zuiden zeer zwaar werk verrichten, verdienen ze onvoldoende om een waardig leven te leiden. Dat is toch niet normaal?

Een leefbaar inkomen is een **mensenrecht**. Letterlijk. Artikel 23S3 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens stelt dat "eenieder, die arbeid verricht, recht heeft op een rechtvaardige en gunstige beloning, welke hem en zijn gezin een menswaardig bestaan verzekert."

In Westerse landen is het duidelijk dat velen erin slagen een inkomen te verzekeren ver boven de grens van het leefbaar inkomen. In het Zuiden slagen vele huishoudens er echter niet in een leefbaar inkomen te bereiken. Een typisch huishouden uit de Ghanese cacao-industrie verdient minder dan de helft van een leefbaar inkomen. Een vergelijkbaar gezin in Ivoorkust slaagt er zelfs niet in een derde van een leefbaar inkomen te vergaren. Hun rest dus de keuze te besparen op adequate voeding of toegang tot water, huisvesting, onderwijs voor hun kinderen, toegang tot gezondheidszorg, transport, of kledij. Het is duidelijk dat niemand een waardig leven kan leiden als één van voornoemde elementen afwezig is. Toch is dit de realiteit voor vele landbouwers in het Globale Zuiden. Hun mensenrechten worden geschonden!

Wat is een leefbaar inkomen?

Een leefbaar inkomen is het netto jaarlijks inkomen dat nodig is om een degelijke levensstandaard te voorzien aan alle leden van een huishouden in een bepaalde regio.

Laten we dit concept eens ontleden.

1. We kijken naar het **netto jaarlijks inkomen**. Netto wijst op de opbrengsten die een boer uit zijn cacao-oogst haalt, min de kosten die hij moest doen om tot die oogst te komen, zoals zaigoed, materiaal, werkkrachten en meststoffen. Het is dus de som geld die een boer na zijn oogst overhoudt en die hij kan besteden aan zichzelf en aan zijn familie. Jaarlijks inkomen wijst op de optelsom van alle inkomsten van een huishouden in een jaar. Onder de inkomsten rekenen we ook de verkoop van verschillende gewassen, toegestuurd geld van andere familieleden of inkomsten uit een bijberoep.
2. Om van een leefbaar inkomen te spreken, moet het netto jaarlijks inkomen voldoende hoog zijn voor een **degelijke levensstandaard**. Dit omvat onder andere adequate voeding en toegang tot water, huisvesting, toegang tot onderwijs en gezondheidszorg, transport, kledij, en andere essentiële noden, inclusief een spaarcentje om onvoorziene gebeurtenissen op te vangen.

3. Leefbaar inkomen wordt berekend op het niveau van het huishouden. Immers, kinderen of ouderen hebben vaak geen inkomsten maar hebben wel recht op een degelijke levensstandaard. Andere leden van het huishouden zullen dus inkomsten moeten genereren om alle gezinsleden te ondersteunen.

4. Tenslotte is een leefbaar inkomen **afhankelijk van regio** tot regio. Omdat de levenskost veel lager is op het platteland van Ivoorkust dan in België zal een leefbaar loon daar veel lager liggen dan hier.

Het concept *leefbaar inkomen* beantwoordt de vraag: **“Wat heb je nodig om degelijk te leven?”**. Dit gaat dus verder dan de klassieke armoedeconcepten die een antwoord zoeken op de vraag: **“Wat heb je nodig om te overleven?”**. *Leefbaar inkomen* is een maatstaf, een liniaal waarmee we kunnen meten wat een **huishouden** aan inkomsten nodig heeft om een behoorlijk leven te leiden.

Hoe kan een leefbaar inkomen bereikt worden?

Om de kloof naar een leefbaar inkomen voor landbouwers in het Globale Zuiden te overbruggen, volstaat het niet in te zetten op één pijnpunt. Alle problematieken moeten tegelijk worden aangepakt.

1. Landbouwers kunnen bijvoorbeeld inzetten op **hogere productiviteit**. Via goede landbouwpraktijken en het gebruik van compost kan een boer zijn productie, en dus ook zijn inkomen, verdubbelen. Het is belangrijk dat dit gebeurt zonder schade te berokken aan het milieu. Dit kan door gebruik te maken van agro-ecologische landbouwtechnieken of in te zetten op agro-bosbouw.

2. Uit noodzaak besparen sommige landbouwers op productiekosten. In plaats van hulp in te huren bij het oogsten, moeten hun kinderen aan het werk. Ze dragen zware zakken, werken met gevaarlijke instrumenten en gaan bovendien niet naar school. Geen goed idee dus. Door elkaar om beurt te helpen bij de oogst kunnen landbouwers alsnog besparen, zonder het probleem door te schuiven. **Samenwerken in een coöperatie** loont.

3. Landbouwers kunnen zich indekken tegen slechte oogsten of onverwacht lage marktprijzen door in te zetten op **diversificatie**. Een cacaoboer zal dan bijvoorbeeld naast cacao's ook rubberbomen planten. Deze kan je elke maand oogsten. Ook kan de boer gewassen zoals tomaten, uien, paprika planten die lokaal kunnen verkocht worden.

4. Maar wat maakt al dat harde werk als de landbouwer geen **goede prijs** krijgt? Doordat er vele producenten zijn (er zijn 6 miljoen cacao's) en maar enkele opkopers (een 6-tal bedrijven kopen alle cacao op) hebben deze laatste marktmacht. Landbouwers kunnen niet anders dan de prijs aanvaarden die de opkopers voorstellen. Een hogere en stabiele prijs is nodig!

Fairtrade-organisaties stimuleren landbouwers om hun productiviteit op een milieuvriendelijke manier te verhogen. Daarnaast ondersteunen ze de versterking van de coöperatie. Samen staan landbouwers immers sterk. Ten slotte wordt ingezet op diversificatie om ingedekt te zijn tegen oogst- en marktrisico's. In ruil betaalt Oxfam-Wereldwinkels een goede prijs: voor cacao uit Ivoorkust is dit 3468\$ per ton en daarbovenop 240\$ per ton Fairtrade premie. De marktprijs schommelt meestal tussen de 1900\$ en 2500\$ per ton. Er is dus nog veel werk aan de winkel.

Oxfam-Wereldwinkels zet daarom bedrijven onder druk om een stabiele en een adequate prijs aan te bieden. Overheden kunnen hier een sleutelrol spelen door bindende wetgeving op te stellen die bedrijven verplicht de mensenrechten te respecteren. Binnen het [Beyond Chocolate](#) partnerschap spraken de Belgische overheid, de industrie en het middenveld af om tegen 2030 alle cacao's producenten voor de Belgische markt minimaal een leefbaar inkomen te betalen.

Vogelverhalen

Materiaal

- een grote wereldkaart (bijvoorbeeld djapo.be/blinde-wereldkaart)
- eventueel fijn touw, schaar
- foto's van de personages (van internet en bijlage)
- symbolen van kinderrechten (bijlage)
- verhalen van vier personages (bijlage)
- lege A3 bladen, schrijf- en tekengerei

Beginsituatie

De kinderen hebben nog geen voorkennis over eerlijke handel of leefbaar inkomen.

Doel

- De leerlingen leggen in eigen woorden uit waarom een leefbaar inkomen belangrijk is voor de levensomstandigheden van kinderen en producenten wereldwijd.
- De leerlingen onderzoeken de link tussen kinderrechten en een leefbaar inkomen.
- De leerlingen onderzoeken hoe kinderen hier en elders, nu en later met elkaar verbonden zijn.

Gebaseerd op de werkvorm "Ach meneer een mooie vogel..." van Djapo djapo.be/wereldlesidee

Input van de leerkracht

Je gaat drie personages gebruiken: een denkbeeldig kind uit Ivoorkust, een denkbeeldig kind in Ivoorkust dat nu nog niet geboren is en een kind uit je klasgroep. Voor de twee kinderen uit Ivoorkust gebruik je foto's uit de bijlagen. Deze kan je downloaden via oxfamwereldwinkels.be/lesmateriaal. Hetzelfde geldt voor de symbolen van de kinderrechten en voor de verhalen over de personages.

Werkvorm

1. Hang de wereldkaart op in de kring. Vraag aan de kinderen om zich in te beelden dat ze een vogel zijn. Vraag om naar de wereldkaart te vliegen en laat hen voor de wereldkaart ter plaatse fladderen. Vraag aan de kinderen: 'Stel je voor dat je over de wereld vliegt en je vliegt steeds dichterbij de aarde toe. Wat zou je dan allemaal zien? (landen, bergen, rivieren, de zee, ...) Stel dat je nog lager kan vliegen, wat zou je dan zien? (steden, lichtjes, ...) En stel dat je nóg lager kan vliegen, wat zou je dan zien? (straten, huizen, auto's, mensen, ...)'
2. Zeg aan de kinderen dat we gaan landen in België. Stel kind 1 voor, hier Mathis. Toon zijn foto. Hang die op de wereldkaart bij België. 'Jullie zijn op school nu, net zoals Mathis. Waar is Mathis wakker geworden? We leren hem kennen via dit korte verhaal.'
3. Houd een klasgesprek:
  - Hoe ziet de ochtend eruit bij Mathis? (Noteer kernwoorden: woning, kledij, gezondheid, voeding, band met mama en papa, onderwijs.)
  - Hoe ziet jouw ochtend eruit? Laat de leerlingen vertellen en vul de kernwoorden eventueel aan.
  - Welke zaken die op het bord staan zou jij niet kunnen missen? Zijn er zaken die je wel kan missen? Hoe belangrijk zijn ze voor jou? Misschien zijn er kinderen die een ontbijt niet belangrijk vinden. Maar zouden ze daarnaast ook een middagmaal kunnen missen?

- Besluit dat de zaken die op het bord staan nodig zijn om goed te kunnen leven. We noemen ze rechten. Mensen- en kinderrechten vertellen wat er nodig is om menswaardig te kunnen leven. Voor ons lijken heel wat rechten vanzelfsprekend. Als we het niet moeten missen, bijv. een huis om in te wonen, zouden we soms vergeten hoe levensbelangrijk dit is. Niet voor iedereen zijn kinderrechten zo vanzelfsprekend.
4. Stel kind 2 voor, hier Tea. Toon haar foto. Hang die op de wereldkaart bij België. 'Hoe ziet de ochtend eruit van Tea?' 'Welke rechten zijn niet zo vanzelfsprekend voor haar?'
  5. Hang de symbolen van kinderrechten rondom de wereldkaart en benoem nog enkele andere fundamentele rechten: medische verzorging, vrije tijd, bescherming,... Deze zaken heb je nodig om goed te kunnen leven.
  6. Zeg aan de kinderen dat we verder gaan vliegen, laat hen terug opstijgen en fladderen met hun vleugels. Laat ze vliegen naar Ivoorkust in Afrika en daar landen. Laat de kinderen kennismaken met Daniël. Vertel het verhaal van Daniël, toon de foto als voorbeeld van een jongen zoals hij, en kleef deze foto op Ivoorkust. Stel de vraag: 'Welke kinderrechten zijn duidelijk aanwezig in het leven van Daniël? Op welk(e) recht(en) kan hij geen beroep doen? Wat is de oorzaak hiervan?'
  7. Stel nu ook het denkbeeldige kind Ayo voor. Vertel het verhaal van Ayo, toon de foto als voorbeeld van een meisje als zij, en kleef ook deze foto op Ivoorkust. 'Hoe zit het met de rechten van Ayo?' Hang de foto's naast de wereldkaart en verbind ze met touwtjes naar het juiste land.
  8. Verdeel nu de klas in duo's of trio's. Vertel dat jullie de verbindingen tussen de personen op de wereldkaart zullen onderzoeken. Wat kunnen de verschillende personen voor elkaar betekenen?
  9. Geef elk groepje een A3-blad. Voorzie schrijfgerei en tekenmateriaal. Het blad wordt verdeeld in 2 kolommen. In elke kolom komt de naam van een persoon (Mathis, Tea, Daniël of Ayo) te staan. Tussen de 2 personen tekenen de leerlingen een dubbelzijdige pijl. Je kan er ook voor kiezen om deze bladen op voorhand klaar te schrijven.
  10. De leerlingen denken na wat de ene persoon betekent of kan betekenen voor de andere persoon, en omgekeerd. Ze noteren of tekenen dit per kolom. Ze proberen waar mogelijk een koppeling te maken met de rechten die aan bod kwamen. Laat nu elk groepje nadenken over 2 personen die in deze les werden voorgesteld. Zorg ervoor dat niet elk groepje over dezelfde 2 personen nadenkt.
    - Wat kan Mathis betekenen voor Ayo? Wat kan Ayo betekenen voor Mathis?
(bijv. Mathis kan als volwassene enkel chocolade kopen waarbij de boer een eerlijk inkomen heeft gekregen. Daardoor is de kans groot dat Ayo naar school kan gaan. Ayo helpt soms mee op de plantage in haar vrije tijd. Onrechtstreeks biedt Ayo chocolade aan Mathis.)
    - Wat kan Daniël betekenen voor Ayo? Wat kan Ayo betekenen voor Daniël?
    - Wat kan Mathis betekenen voor Tea? Wat kan Tea betekenen voor Mathis?
    - Wat kan Daniël betekenen voor Mathis? Wat kan Mathis betekenen voor Daniël?
  11. Wissel uit. Span tijdens de uitwisseling touwtjes op de wereldkaart tussen de 2 personen die telkens besproken worden. Zo toon je verbondenheid tussen kinderen hier en ook tussen kinderen hier en elders, nu en later.
  12. Reflecteer en maak de koppeling tussen je leerlingen hier en kinderen uit het Zuiden.
    - Wat is tijdens deze les aan bod gekomen? Wat hebben we gedaan?
    - Welk verhaal heeft je geraakt?
    - Wat zal je onthouden? Wat neem je mee uit deze les voor jezelf?
    - Welke rol kan jij spelen in de toekomst om ervoor te zorgen dat kinderen hier en elders (bv. in Ivoorkust) een goed leven hebben?
  13. Vertel tot slot dat Oxfam-Wereldwinkels een organisatie is die wil dat alle cacaoboeren en alle andere landbouwers wereldwijd een eerlijk inkomen hebben zodat ze goed kunnen leven.
Tip: Werk doorheen de rest van het schooljaar verder met deze wereldkaart, bijvoorbeeld door andere producenten uit het Globale Zuiden in beeld te brengen of door de kinderen in de klas regelmatig te vragen welke dingen zij gedaan hebben om de wereld een stukje eerlijker te maken. Werk verder tot je wereldkaart vol foto's hangt.

Meer weten? Meer doen?

- Gebruik het lesmateriaal op oxfamwereldwinkels.be/oxfam-op-school en djapo.be
- Lees meer over de cacaosector op onze website: oxfamwereldwinkels.be/cacao
- Bij veel wereldwinkels kan je terecht voor een klasbezoek of een workshop op school! Neem contact op met je lokale winkel via oxfamwereldwinkels.be/winkels
- Doe mee aan onze jaarlijkse scholenactie tijdens de Week van de Fair Trade.
- Andere vragen? Mail naar educatie@oww.be

OXFAM
Wereldwinkels

